

در انتظار سرمایه

با روند موجود، تحقق اهداف صنعتی و معدنی در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور، دست‌یافتنی به نظر نمی‌رسد.

روند سرمایه‌گذاری صنعتی

طی سال‌های ۷۶ تا ۸۳، متوسط رشد سالانه سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و معدن ۱۷۴ درصد بوده است که این رشد بیش از دو برابر رشد سرمایه‌گذاری کل کشور (۸۶ درصد) می‌باشد. سهم سرمایه‌گذاری صنعت و معدن از کل سرمایه‌گذاری نیز بارشد متوسط ۹ درصد، از ۱۰/۳۳ درصد در ابتدای سال ۱۳۷۶ به ۲۰/۵۹ درصد در سال ۸۴ افزایش یافته است. این میزان رشد سبب گردیده تا متوسط نرخ رشد سالانه سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و معدن طی پنج سال برنامه سوم توسعه، به رشد متوسط پیش‌بینی شده در برنامه سوم (۱۶۷ درصد) بسیار نزدیک باشد.

از سوی دیگر، میزان سرمایه‌گذاری خارجی در بخش صنعت (به غیر از صنعت ساختمان) طی دهه گذشته افزایش یافته و از ۲۰/۳۲ میلیون دلار در سال ۱۳۷۲ به حدود ۵۴۵/۰۳ میلیون دلار در سال ۱۳۸۳ رسیده است. در این میان، در سال ۸۳، بخش صنایع شیمیایی، فرآورده‌های نفتی، لاستیک و پلاستیک کشور با ۲۵۵/۵۳ میلیون دلار در میان بخش‌های مختلف، بیشترین میزان سرمایه‌گذاری خارجی را جذب کرده است. صنایع فلزات اساسی نیز با جذب ۱۲۵/۵۸ میلیون دلار سرمایه‌گذاری در سال ۸۳، از این لحاظ رتبه دوم را به خود اختصاص داده است. در این سال، سهم صنعت از کل سرمایه‌گذاری خارجی انجام شده در کشور تنها ۱۲/۵ درصد بوده است، در حالی که در سال‌های ۷۲ و ۷۳ سهم صنعت از کل سرمایه‌گذاری خارجی جذب شده در کشور ۱۰۰ درصد بوده است. این تغییر در سهم سرمایه‌گذاری خارجی در بخش صنعت، بیانگر موفقیت دیگر بخش‌های اقتصادی در جذب سرمایه‌های خارجی می‌باشد.

به گزارش واحد تحقیقات ماهنامه «اقتصاد ایران»، میزان سرمایه‌گذاری خارجی جذب شده در سال ۱۳۸۴ به شدت با کاهش روبه‌رو شده است، به طوری که در این سال، ۶۹ طرح با حجم سرمایه‌گذاری ۸۴/۳۷ میلیون دلار مصوب گردیده که ۴۹ طرح آن با حجم سرمایه‌گذاری ۶۷/۳۹ میلیون دلار به بخش صنعت و معدن تعلق دارد.

گفتنی است، نیاز فراوان بخش صنعت و معدن به سرمایه‌های داخلی و خارجی طی سال‌های گذشته، دولت را واداشته تا برخی از سرمایه‌های مورد نیاز این بخش را از طریق حساب ذخیره ارزی تأمین کند. بر این اساس، به منظور توسعه سرمایه‌گذاری صنعتی و معدنی توسط بخش خصوصی و بر اساس ماده ۶۰ قانون برنامه سوم توسعه، به دولت اجازه داده شده تا حداکثر ۵۰ درصد حساب ذخیره ارزی را برای سرمایه‌گذاری و تأمین بخشی از اعتبارات مورد نیاز طرح‌های تولیدی و کارآفرینی صنعتی، معدنی، کشاورزی، حمل و نقل و خدمات فنی و مهندسی به بخش غیردولتی اختصاص دهد. همین امر موجب

برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳) و به طور مشخص سال‌های ۱۳۸۰ به بعد، سیاست‌های صنعتی با رویکرد رقابت‌پذیری صنایع کشور دنبال گردید.

گفتنی است، علیرغم تمامی تلاش‌های دولت در طی سال‌های اخیر، هم‌اکنون بخش صنعت کشور از نظر سهم ارزش افزوده در کل محصول ناخالص داخلی، وضعیت چندان مطلوبی ندارد. متوسط سهم ارزش افزوده بخش صنعت در کشورهای در حال توسعه در حدود ۳۵ درصد محصول ناخالص داخلی این کشورها است، در حالی که این نسبت در ایران حدود ۱۹ درصد می‌باشد. این در حالی است که ارزش افزوده بخش صنعت طی سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۳، از رشد متوسط سالانه ۸/۸ درصد برخوردار بوده و حتی این رشد بیش از دو برابر رشد محصول ناخالص داخلی کشور (۴/۳ درصد) در این سال‌ها بوده است. طی سال‌های برنامه سوم نیز رشد سالانه بخش صنعت و معدن کشور ۱۷/۱ درصد بوده است که ۲/۱ درصد بیش از هدف برنامه (۸ درصد) تحقق یافته است.

تاریخ توسعه صنعتی در ایران به بیش از یک قرن پیش باز می‌گردد. توسعه صنعتی کشورمان طی سال‌های قبل از پیروزی انقلاب اسلامی به ویژه در برنامه‌های اول، دوم و سوم عمرانی، بر مبنای ایجاد و توسعه صنایع مصرفی و در برنامه‌های پنجم و ششم عمرانی بر پایه گسترش صنایع واسطه‌ای و سرمایه‌ای استوار بود. در این دوره، عمده سرمایه‌گذاری‌ها با مشارکت بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران خارجی انجام شد. به طور کلی، موتور محرکه توسعه صنعتی در این دوره را می‌توان تکیه بر نیروهای طبیعی بازار و گسترش مصرف دانست.

پس از انقلاب، صنعت کشور به دلایل شرایط ویژه و بروز جنگ تحمیلی، شاهد مشکلات زیادی از جمله مسایل کارگری، کمبود ارز، تحریم‌های اقتصادی و فن‌آوری، فرار برخی از مدیران و سرمایه‌گذاران، کمبود سرمایه‌گذاری‌های خارجی و غیره بود که سبب گردید تا رشد سرمایه‌گذاری صنعتی در این دوره، صفر و بعضاً منفی شده و رشد ارزش افزوده صنعتی نیز بسیار ناچیز و در حد ۲ درصد باشد. به موازات، در این دوره، نقش مسلط دولت در اقتصاد، توسعه بخش خصوصی کارآفرین و توسعه صنعتی صادرات‌گرا و رقابتی را تحت الشعاع قرار داده بود.

دوره بعد از جنگ یعنی از سال ۱۳۶۸ تا اواخر برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸) را می‌توان دوره رشد صنعتی در کشور نامید. در این دوره، شروع سیاست‌های آزادسازی اقتصادی و بازسازی و توسعه زیرساخت‌ها، حمایت مالی از تحقیقات و توسعه صنایع با فن‌آوری پیشرفته و توسعه سرمایه‌گذاری خارجی، با افزایش سرمایه‌گذاری‌های جدید در تولید کالاهای سرمایه‌ای، واسطه‌ای و مصرفی بادوام همراه شد. سپس در دوره

روند و سهم سرمایه‌گذاری بخش صنعت و معدن

طی سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۳، به میلیارد ریال و درصد

استخراج: واحد تحقیقات ماهنامه «اقتصاد ایران» از گزارشات وزارت صنایع و معدن.

چالش‌های پانزده‌گانه بخش صنعت در این بررسی هستند. به نظر می‌رسد، تدوین یک استراتژی جامع به منظور هماهنگ کردن فعالیت و حوزه عملکرد هر یک از بخش‌های ذیربط، پرننگ نمودن نقش نهادهای توسعه‌ای به عنوان عوامل هماهنگ‌کننده و تقویت و هدفمند نمودن منابع مالی و سرمایه‌های جریان یافته به بخش صنعت و معدن از طریق نهادهای مالی و بانک‌های توسعه‌ای و تخصصی خصوصی و خارجی و نیز دولتی از جمله بانک صنعت و معدن در این زمینه بتواند مؤثر واقع شود. ■

ایدرو، ایمیدرو و بانک صنعت و معدن

شش شرکت زیرمجموعه وزارت صنایع و معادن، ۲۵ هزار میلیارد تومان دارایی دارند.

بوده که کل رقم دارایی این بانک یک هزار و ۸۸۲ میلیارد تومان اعلام شده است. بر این اساس، سهم این بانک از کل دارایی‌های سازمان‌های زیرمجموعه وزارت صنایع و معادن، ۷/۳۰ درصد و سهم آن از دارایی کل شرکت‌های دولتی ۰/۶۹ درصد است.

از سوی دیگر، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران، رتبه هفتم، سازمان گسترش، رتبه دهم و بانک صنعت و معدن، رتبه دوازدهم را از نظر بازده دارایی در بین کل شرکت‌های دولتی به خود اختصاص داده‌اند.

در مقابل، شش شرکت زیرمجموعه وزارت صنایع و معادن، ۱۷ هزار و ۴۹۸ میلیارد تومان بدهی دارند. بر اساس گزارش عملکرد و رتبه‌بندی شرکت‌های دولتی در سال ۸۳، بدهی شش شرکت سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، شرکت شهرک‌های صنعتی ایران، بانک صنعت و معدن، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران، شرکت دخانیات ایران و صندوق حمایت از تحقیقات و توسعه صنایع الکترونیک، مجموعاً ۶۷/۸۴ درصد از میزان دارایی‌های آنها محسوب می‌شود.

بر اساس این گزارش، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران بیشترین بدهی را در میان شرکت‌های زیرمجموعه وزارت صنایع و معدن نیز رتبه اختصاص داده است. بانک صنعت و معدن نیز رتبه سوم را در میان شش شرکت زیرمجموعه وزارت صنایع و معدن از نظر میزان بدهی به خود اختصاص داده است. بر اساس این گزارش، میزان کل بدهی (بافت مالی بانک پس از کسر حقوق صاحبان سهام) این بانک، یک هزار و ۱۱۹ میلیارد تومان اعلام شده که این رقم ۶/۴۰ درصد از کل بدهی بخش صنعت و معدن و ۵۹/۴۸ درصد از کل دارایی این بانک است.

است، ۱۵ چالش اصلی برای بخش صنعت و معدن کشور عنوان کرده است. وابستگی صنایع به دولت و اقتصاد نفتی، نامناسب بودن محیط کسب و کار، عدم ارتباط فعال صنایع داخلی با صنایع و نهادهای توسعه‌ای جهان، اصرار به خودکفایی ضمن بی‌توجهی به قدرت واقعی هر بخش، فقدان توان منابع مالی (بانک‌های) کشور در ریسک‌پذیری و محدود بودن تحرک سرمایه‌های فعال صنعتی، بالا بودن نرخ بهره پول، فقدان برنامه‌ریزی مناسب، بهره‌وری پایین و عدم تدوین استراتژی جامع برای صنعت ملی از مهم‌ترین

تشکیلات اجرایی بخش صنعت و معدن در کشورمان، در مسیر تاریخی خود ادغام‌ها و انفکاک‌های زیادی را تجربه کرده و بارها تغییر نام داده است. آخرین تغییر ساختار وزارتخانه مربوط به این بخش، تصویب قانون تمرکز امور صنعت و معدن و تشکیل وزارت صنایع و معادن در سال ۱۳۷۹ است که بر اساس آن، تشکیلات وزارتخانه شامل وزیر، شش معاون وزیر، ۲۱ دفتر کل و ۲ سرپرستی می‌باشد. همچنین این وزارتخانه، دارای سازمان‌ها و شرکت‌های تابعه همچون سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران، سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران، مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، شرکت دخانیات ایران، بانک صنعت و معدن و سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی می‌باشد.

در این میان، شش شرکت زیرمجموعه وزارت صنایع و معادن، ۲۵ هزار و ۷۹۵ میلیارد تومان از دارایی‌های دولتی در سال ۱۳۸۳ را به خود اختصاص داده‌اند. در یک مقایسه، سهم دارایی‌های شش شرکت دخانیات ایران، شرکت شهرک‌های صنعتی ایران، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، بانک صنعت و معدن و صندوق حمایت از تحقیقات و توسعه صنایع الکترونیک از دارایی کل شرکت‌های دولتی به ۹/۴۴ درصد رسیده است.

بر اساس آخرین گزارش منتشره از عملکرد و رتبه‌بندی شرکت‌های دولتی در سال ۸۳، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران جمعاً با ۱۳ هزار و ۱۲۴ میلیارد تومان دارایی، بالاترین میزان دارایی شرکت‌های زیرمجموعه وزارت صنایع و معادن را به خود اختصاص داده است. سهم این سازمان از جمع دارایی‌های وزارت صنایع و معدن ۵۰/۸۸ درصد و سهم آن از دارایی کل شرکت‌های دولتی ۴/۸۰ درصد است. پس از سازمان گسترش، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران بیشترین سهم از دارایی‌های وزارت صنایع و معدن را به خود اختصاص داده است. پس از این دو سازمان، بانک صنعت و معدن دارای بیشترین دارایی در این بخش

روتن قابل ملاحظه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در کشور گردیده است، به طوری که از ابتدای تشکیل حساب ذخیره ارزی (سال ۱۳۸۰) تا نیمه نخست سال ۱۳۸۴، برای ۱۲۲۳ طرح به مبلغ ۹/۲۹۳ میلیارد دلار تخصیص ارز گردیده و از این تعداد، ۸۹۸ طرح به مبلغ ۶/۲۶۷ میلیارد دلار گشایش اعتبار نموده‌اند. در میان گروه‌های صنعتی، صنایع کانی با مبلغ ۱۹۷۲/۸ میلیون دلار تخصیص ارز برای طرح‌های مصوب و صنایع شیمیایی و سلولزی با ۱۱۱۸/۵ میلیون دلار ارز برای ۱۵۳ طرح، بیشترین میزان ارز اختصاص یافته از حساب ذخیره ارزی را به خود اختصاص داده‌اند.

صادرات صنعتی - معدنی و چشم‌انداز

در سال ۱۳۸۴، جمعاً ۲۱/۷ میلیون تن کالای غیرنفتی به ارزش بیش از ۱۰/۴۹۴ میلیارد دلار به خارج از کشور صادر شده است که نسبت به سال ۸۳ از لحاظ وزن ۲۶/۹ درصد و از لحاظ ارزش حدود ۳۸/۶ درصد افزایش نشان می‌دهد. در این سال، ارزش صادرات کالاهای صنعتی و معدنی با سهمی حدود ۶۹ درصد صادرات غیرنفتی، بالغ بر ۷/۱۶۳ میلیارد دلار بوده است که با احتساب صادرات صنایع دستی به حدود ۷/۲۸۶ میلیارد دلار بالغ می‌شود. این میزان صادرات صنعتی و معدنی نسبت به سال ۸۳ از نظر وزنی ۳۷/۵ درصد و از نظر ارزش ۵۰ درصد افزایش یافته است. بدین ترتیب، با توجه به اهداف کمی برنامه چهارم توسعه در بخش صادرات صنعتی و معدنی و پیش‌بینی ۶/۵۹۰ میلیارد دلار صادرات کالاهای صنعتی و معدنی برای سال ۸۴، حدود ۱۱۷ درصد از اهداف برنامه در این سال تحقق یافته است. در این میان، از کل صادرات کالاهای صنعتی و معدنی در سال گذشته، حدود ۲/۴۳۴ میلیارد دلار مربوط به محصولات پتروشیمی، گازها و محصولات پایه نفتی بوده است. بررسی صادرات صنعتی - معدنی کشور سال ۱۳۸۴ بیانگر این نکته است که ارزش صادرات صنعتی و معدنی صنایع غذایی، مواد شوینده و پاک‌کننده، انواع دارو، محصولات شیمیایی و پتروشیمی، مصنوعات پلاستیکی و ملامین، تایر و تیوپ، فرآورده‌های معدنی، فلزات آهنی و غیرآهنی، صنایع فلزی، محصولات چرمی و غیرچرمی و صنایع الکتریکی، رشد داشته است.

علیرغم رشد و بهبودهای نسبی بخش صنعت در سال‌های اخیر، جایگاه کنونی بخش صنعت و معدن به گونه‌ای است که دستیابی به افق در نظر گرفته شده در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور چندان قابل دستیابی نیست. در سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، کشورمان دارای صنعت توسعه یافته بر پایه دانایی و با سه محور اصلی پایداری، رقابت‌پذیری جهانی و فن‌آوری‌های پیشرفته روز خواهد بود که با توسعه سرمایه انسانی و فن‌آوری، ارتقای بهره‌وری و افزایش سرمایه‌گذاری، صادرات و سهم صنعت از تولید در حد کشورهای توسعه یافته صنعتی به رتبه نخست صنعتی و فن‌آوری در منطقه و جایگاه شایسته در جهان دست یافته است.

این در حالی است که نتایج مطالعات ۱۰ شاخه مهم صنعتی کشور که توسط مرکز تحقیقات استراتژیک وابسته به مجمع تشخیص مصلحت نظام صورت گرفته